

Gruvboom och gruvkamp

Anteckningar från Gällök–Kallak¹

ANGELIKA SJÖSTEDT LANDÉN, fil.dr, arbetar som forskare i etnologi vid institutionen för kultur- och medievetenskaper vid Umeå universitet. Hon disputerade 2012 på avhandlingen *Moved by relocation* som bland annat handlar om skapandet av centrum och periferier och dess betydelser för identitetsskapande processer. Sjöstedt Landén är också anknuten till forskningsprogrammet *Åldrande och livsvillkor*, Umeå universitet, inom vilket hon studerar äldre kvinnors berättelser om familjeföreställningar och familjebildning.

Under senare år har gruvprospektering blivit en allt större angelägenhet för befolkningen i glesbebyggda områden på grund av vad som benämns som en svensk "gruvboom". Ordet gruvboom* ger drygt 600 träffar i Mediearkivet. Där kan man också se att ordet började användas i medierna 2004 efter att inte ha varit använt sedan 1990. Från 2004 har antalet artiklar ökat stadigt. En översikt av artiklarna fram till 2011 ger framför allt en positiv bild av gruvboomen. Det handlar mycket om alla jobb som skall skapas i glesbygdsområden som länge kämpat mot avfolkning, åldrande befolkning och en krympande samhällsservice. Men sedan börjar kritiska röster höjas angående gruvbrytningens miljökonsekvenser, att det innebär en kolonisering och att samiska intressen körs över i prospekteringsivern. De konflikter som gruvboomen orsakat – och slutligen synliggjort – kan inte längre bortses ifrån. Debatt- och reportageböcker som *Norrland* av Po Tidholm (2012) och *Smutsiga miljarder: gruvboomens baksida* av Arne Müller (2013), liksom *SVT Debatt* och *Uppdrag granskning*, har problematiserat bilden av gruvboomen som landsbygdens frälsning. Det har från flera platser i landet rapporterats om hur gruvprospekteringar skapar konflikter i lokalsamhällen. Vid några prospekteringsplatser har regelrätta demonstrationer/ockupationer också genomförts.

Jag är del av en grupp forskare som undersöker hur olika motståndsrörelser/motståndskamper skapas i landsbygder och vilken typ av argument, ställningstaganden och aktörer som bär upp sådana rörelser/aktioner/kamper. Vi har under senare år sett reaktioner på den utveckling som till stor grad berört Norrlands inland. Det kan gälla drastiska neddragningar i offentlig sektor, av-

folkning, åldrande befolkning och gruvexploatering. Initiativ som till exempel Doroteaupproret handlar om konkreta frågor, som rätten till akutsjukvård, men sådana initiativ insisterar även på att vara med att skapa innehåll i begrepp som "landsbygd" och "glesbygd" i en tid då "landsbygdsolitik" allt som oftast förskjuts till "en politik om landsbygden" under begrepp som till exempel "hållbar tillväxt" (se t.ex. Regeringskansliet, 2010). Genom att använda etnografiska och medievetenskapliga metoder undersöker vi nutida rörelser och kamper och hur de sammanvävs med strävanden efter en hållbar landsbygd. Även om de olika rörelserna/aktionerna/kamperna som pågår kan handla om olika saker som till exempel sjukvård eller gruvbrytning, så har de gemensamt att de drivs av moraliska och emotionella ställningstaganden som både återskapar och utmanar föreställningar om till exempel hållbarhet såväl som medborgerliga rättigheter och skyldigheter.

Mitt specifika intresse i den här artikeln gäller demonstrationerna mot en provbrytning inför en eventuell gruva i Gállok/Kallak väster om Jokkmokk i Lappland och Sápmi. Demonstrationen på plats i Gállok startade 1 juli i år. Lägret packades ihop i september 2013 då gruvbolagets lastbilar till slut kört ut den malm som de provbrutit. Gruvmotståndarna har hela tiden varit flitiga användare av sociala medier så som Facebook och Twitter för att mobilisera ett lokalt, nationellt och internationellt nätverk av människor att delta i motståndet mot gruvprospektörerna som ville komma in och göra provsprängningar i området. En viktig del av motståndet ägde dock rum genom att demonstranter med sina kroppar och barrikader blockerat den enda vägen in i området som tunga fordon kan trafikera. Detta gjordes genom att bygga olika slags blockader som rivits ned av polisen flera gånger under tiden för demonstrationen.

Förutom att följa demonstrerandet via sociala medier² gjorde jag i början av

På vägen ligger barrikaden som ett stort plockepinn. Foto: Angelika Sjöstedt Landén.

augusti en kort fältresa till demonstrationsplatsen. Denna betraktades som en del av en pilotstudie för att ta reda på vilken typ av kunskap observationer på plats kunde bidra med som vi inte fick via sociala medier. Samtidigt som fältresan utgjorde en viktig del i skapandet av material gjordes den alltså även av ett metodologiskt intresse. Vad kunde jag få syn på på plats som jag inte synliggjordes i till exempel sociala medier? Denna artikel består främst av en kort beskrivning från fältresan och avslutas med en reflektion över vilken typ av kunskap vi kan bidra med som etnologer till detta fält. Jag reste med bil från Östersund till Gällöck vilket är cirka 70 mil enkel resa. Min mamma anmälde sig som frivillig extrachaufför och tillfällig forskningsassistent. När jag i det följande skriver "vi" syftar det alltså till mig och min mamma och tillika följeslagare på resan.

ANTECKNINGAR FRÅN GÄLLOK

Efter cirka 4 mil in i skogen väster om Jokkmokk kommer vi till en grusväg med bom som är uppfälld och bilen får stå alldeles innanför. Sedan går vi de sista hundra metrarna. Lägret är lite sargat. Det har regnat kraftigt under natten och dagen innan har polisen varit där och tagit in sex demonstranter till häktet i Gällivare. Men nu är de släppta igen och tillbaka i lägret. Alla verkar dock vara lite mörbultade. Poliserna rev två stora torn som byggts upp som blockader på vägen. Demonstranterna har släpat tillbaka stockarna som ligger på vägen igen som ett stort plockepinn. Under ett presennings-tak sitter ett lite fruset gäng med fötterna samlade runt eldstaden på marken. Strax bredvid hänger en egentillverkad sopsor-

teringsstation, en huggkubbe och yxa för att hugga ved. Där står ett campingbord med en massa olika matvaror på: rökt fisk, sesamfrön, bröd, kaffe, vinäger, frukt, grönsaker och korv. I en kylbag fanns även smör och mjölk. "Det är ett under att ingen har blivit magsjuk med tanke på de sanitära förhållandena här!" säger en man och skrattar. Där finns också några campingstolar. Runt eldstaden finns liggunderlag och renhudar utspridda. Bredvid står ett par tältkåtor och några andra mindre tält finns längre bort. Där ligger flera och sover.

Flera personer sitter runt eldstaden och på en av campingstolarna sitter en journalist från lokalradion och intervjuar dem. Han har fått tips om att polisen skall komma idag också. Men det verkar vara falskt alarm. Jag sätter mig bredvid en man som inte ser ut att bo i lägret på heltid eftersom han ser mer nyduschat ut än många andra. Han berättar att han är från en av samebyarna i området och ville komma ut och stötta demonstranterna. Senare får jag reda på att samebyarna haft som strategi att ha representanter i lägret under tiden för protesten (se Cocq i detta nummer). Jag berättar för honom att när vi stannade till i Jokkmokk på morgonen så pratade vi med en person som sa att det var många i lokalbefolkningen som sympatiserade med demonstrationen men inte ville åka ut och visa sig på demonstrationsplatsen. Då berättar mannen vid elden att hans egen fru är en av dem. Hon sympatiserar, men är rädd för att "folk ska prata".

Flera av gruvmotståndarna har uppfattat det som att det inte är ovanligt att de som gillar gruvetableringen inte gillar samer. På så sätt delar gruvprospekteringen lokalbefolkningens stöd för aktionen i olika typer grupper. Unga männi-

Sopsorteringsstation. Foto: Angelika Sjöstedt Landén.

skor som bor i och kring Jokkmokk har varit i lägret och besökt. Vissa har varit ute för att sabotera, andra har uttryckt sympatier med protesten. De personer jag träffar den här dagen har funnits på plats i princip hela tiden sedan den 1 juli. Vid

tidpunkten för vårt besök finns cirka 10–15 personer i lägret. De har kommit inresande från olika delar av landet och även från andra skandinaviska och centraleuropeiska länder. De säger att gruppen demonstranter består av individer. De

Kamp Gállok–Kallak. Foto: Angelika Sjöstedt Landén.

företräder ingen särskild organisation. Men de känner väl till Urbergsgruppen, en förening som bland annat finns och verkar i Jokkmokk³ med syfte att arbeta för "naturens och lokalbefolkningens rätt att behålla och skydda sina långsiktiga livsförutsättningar (mark, vatten, natur och kultur) nu och för framtiden" (Urbergsgruppen 2013). Aktionen som kom att kallas *Kamp Gállok* eller *Kamp Kallak* kan möjligen beskrivas som "evershifting constellations of networked, social movement organizations and individual activists, sometimes overlapping and converging and at others pulling apart or acting separately" (Reitan & Gibson 2012: 400).

Att det fanns olika aktörer som engagerade sig i protesterna framgick redan genom att följa kampen i sociala medier, men vad som däremot blir mera tydligt genom att studera actionen på plats var de olika sätt som lokalbefolkningen engagerade sig i protesterna. Inte långt efter att vi anlant till lägret kommer ett samtal från ett äldre par som bor längs vägen upp till lägret. De har sett en bil som de tror kan vara polisen. Någon håller utkik mot vägen hela tiden. Och skriker bil!!! bil!!! om det kommer en bil. Men den här dagen kommer bara välkomna bilar. Till exempel kommer ett par som bor i närheten med kläder som de tagit hem och tvättat. Det blir utdelning av rena kläder till de som skickat med något. Andra boende i området hämtar upp demonstranter som behöver duscha. Mannen som jag sitter bredvid berättar att han känner till markerna väl och har varit ute och rekat var gruvbolaget förberett för sprängningar. På vägen tillbaka till bilen möter jag en annan man som bor i trakten. Han lastar ur stora kylväskor ur bakluckan på bilen. Han har varit med på många liknande

aktioner förut, men kan numera inte sitta ute hela tiden. Men han vill ändå stötta. Därför har han bakat pajer till alla i lägret.

Det fanns ett handfast stöd från boende i området som var väldigt tydligt och materiellt manifesterat på platsen för demonstrationen. En av demonstranterna som funnits med i lägret under hela tiden säger också att om de kallar på folk så kommer många från byarna runt omkring och sluter upp ifall polisen skulle komma tillbaka. I lägret har de upprättat en kontaktlista till personer som besökt och stöttat demonstrationen så att de lätt och snabbt kan nå alla. Men där runt elden diskuteras också att konflikter som visserligen kanske redan funnits, men inte tagit öppna uttryck kan öppnas i och med gruvprospekteringen. Den mest besvärliga praktiska saken med lägret har varit att upprätthålla nattvakt. Mindre trevliga nattliga gäster har ibland dykt upp för att argumentera, berättar de. Men alla som kommer välkomnas och bemöts. Bjuds på kaffe.

Det är en kamp om tiden. Ju mer demonstranterna fördröjer förloppet, desto mer försvåras bolagets möjligheter att locka till sig kapital, menar de. Vid det laget som jag besökte lägret så fördes dessa protester till största delen utanför "gammelmedierna", inga program i SVT *Debatt*, granskning av mediebevakningen i *Medierna i radio P1* eller *Uppdrag granskning* om gruvboomen hade ännu sänts. Jag frågade om demonstranterna inte tyckte att det var konstigt att fallet Gállok inte lyfts till en nationell diskussion om villkoren för gruvetablering i Sverige idag. I denna fråga verkade personerna tycka lite olika. "Vissa tänker ju så, de här som var i Ojnare gör ju det, men för mig gäller det den lokala kampen", säger någon. Andra

tycker att det är viktigt att se denna demonstration som en del av ett större sammanhang. Jo, funderar jag, man kan ju fråga sig vem som har ansvar att lyfta dessa frågor till vidare debatt. ”Det har väl du! Forskarna!” säger en av demonstranterna. Jag kan inte annat än hålla med. Visst har vi forskare ett sådant ansvar.

FORSKNING I OCH OM MOTSTÅND OCH KAMPER

Den etnologiska forskningen har innefattat studier i och om motståndskamper med landsbygd eller glesbygd som arena. Det har handlat om kamp för arbete (Daun 1969) såväl som lokalt utvecklingsarbete som överlevnadskamp (Forsberg 2010). Gemensamt är att dessa kamper inte är isolerade från omvärlden utan är en del av sin samtid som kan conceptualiseras på olika sätt: moderniteten, industrialismen, urbaniseringen, flykten från landsbygden, globaliseringen (se t.ex. Hansen 1998). Att sådana kamper ändå ofta framstår som lokala angelägenheter kan innebära svårigheter för mobiliseringen av motstånd. Därför är det viktigt att insistera på att sätta in dem i större skeenden samtidigt som det specifika och unika i sådana kamper synliggörs.

Att studera aktivism, kamp och motstånd ställer frågor om forskarens roll och grad av deltagande i de aktiviteter som studeras på sin spets. Gillan och Pickerill (2012:133) noterar att ”every stage of the research process into social movements can introduce complex ethical questions. The issues we choose to address are often highly politicized and involve our own moral judgements and sympathies.” Detta gäller oavsett om det huvudsakliga mate-

rialet samlas in via internet och andra medier eller genom att fysiskt vara på plats där kamper utkämpas. Anette Forsberg skriver i sin studie *Kamp för bygden* att ”informerarna trädde in på min arena liksom jag besökte deras” (Forsberg 2010:14). Delar av det lokala utvecklingsarbete Forsberg studerade skedde på gemensamma plattformar så som till exempel forskningskonferenser. Men även om arenorna kan sammanfalla kan det skifta avsevärt i vilken utsträckning forskaren fungerar som medaktivist. Vissa forskare deltar själva i merparten av de aktiviteter som de studerar. Andra håller större distans. Detta påminner förstas om olika förhållningssätt som finns i kvalitativa studier över lag, men det kan även finnas inslag som är specifika för att studera aktivism och olika motståndskamper (Gillan & Pickerill 2012).

Min pilotstudie gav inte utrymme till att stanna länge på demonstrationsplatsen i Gällöck eller i närområdet. Men även om min vistelse var kort, så behövde jag ta ställning till hur jag skulle förstå min egen roll. Att presentera sig som forskare från Umeå universitet var snarast något som innebar en samhörighet i den här gruppen. Flera hade universitetsstudier i bagaget och i vissa fall hade studierna varit det som ledde till att ta steget och även bli aktiv gruvmotståndare. Men den här resan till Gällöck innebar också att reflektera över hur min forskning flöt ihop med mitt övriga liv. Det gjorde mig uppmärksam på hur gruvboomen blivit möjlig att inte märka i vardagen för oss som är bosatta i Norrlands inland. Skogen i Storsjöbygden i Jämtland där jag lekte som barn har blivit prospekteringsområde för guld och andra metaller. På platser runt Storsjön har uranprospektering pågått under ett antal år. Förra vintern hyrde släktingar ut

sin husvagn till grannens son som skulle till Pajala och köra hjullastare i Northland Resources gruva. Plötsligt en dag kom han hem och lämnade tillbaka husvagnen. Konkursshot och neddragningar. Slut på jobb.

Framtidsvisionen som gruvetableringar laddas med (oavsett om det är positivt eller negativt) laddas även med känslor. Även om det aldrig skulle bli några dagbrott så får själva tanken och planerna människor att agera på sätt som relaterar till dessa planer. De kanske protesterar eller utför lobbyarbete, tvekar inför att köpa tomter och bygga hus, köper några aktier i gruvbolagen, ifrågasätter framtiden för näringar som renskötsel och turism. Vissa hoppas på att arbetstillfällen skall etableras i bygderna som allt som oftast beskrivs i termer av avfolkning och åldrande befolkning. Här erbjuder gruvplanerna en framtidsvision som annars kan framstå som sällsynt i dessa delar av landet. Däremot ställs de lokala levnadsvillkoren på sin spets när gruvetableringar kommer på tal. Det är intressant att problematisera termer som lokalt motstånd i detta sammanhang eftersom befolkningen som bor och verkar i området kan ha svårt att mobilisera motstånd då det kan innebära "motstånd" mot en av sina närmaste grannar eller arbetskamrater såväl som gruvbolag eller myndigheters bestämmelser.

SLUTREFLEKTION

Det hände egentligen inget särskilt på demonstrationsplatsen den där dagen i Gállok. Det kom ingen polis, demonstranterna sov, åt, samtalade, skötte den personliga hygien osv. Att vi och andra kom och hälsade på verkade också vara en

väldigt "vardaglig" aktivitet. Som forskare med kvalitativa metoder som främsta verktyg för kunskapsinhämtning så håller vi ofta högt att arbeta med olika typer av material och undersöker hur de samspelar med varandra. I det här fallet handlade det främst om sociala medier och att vara på plats. Med denna lilla pilotstudie kunde jag dock se att *samspelet mellan lokalt bo-satta och tillresta demonstranter blev extra synligt på plats*. Detta framkom inte lika tydligt i varken sociala eller traditionella medier. Det "vardagliga" (om nu en sådan protest kan kallas vardaglig) samspelet och konfliktpunkterna blev tydligare eftersom sociala medier handlar om hur personer och grupper vill representera sig själva och detta innefattar inte nödvändigtvis hur de duschar eller tvättar sina kläder. Just sådana aktiviteter kan dock vara viktigt för att undersöka hur olika sätt att protestera på kan se ut.

En tydlig minnesbild från denna lite gråmurriga dag i skogen är bara fötter som samlas kring en lite lutande eldstad. Det påminner om att demonstrerandet är en kroppslig aktivitet. Det blir kallt om fötterna, det luktar skog, rök och kaffe, pressningtaket läcker och kläderna är fuktiga. Det dova ljudet av bildäck på grusväg håller alla på spänn. Men det handlar också om att känna saker tillsammans: rädsla, ilska, gemenskap och glädje.

Att beforska proteströrelser är även det en kamp mot tiden för forskarna. Nu när lägret är nedmonterat kan vi som forskare inte heller komma tillbaka och försöka förstå hur det kändes på den platsen vid den tidpunkten, även om vi kan be de som var där berätta för oss om det. En lärdom från denna korta pilotstudie är dock att det finns många ingångar att studera i sammanhanget. Något som karaktäriserade protesten i Gállok var hur kulturella

Samiska färgerna och flaggan stod symbol för motstånd mot exploatering av Sápmi såväl som lands- och glesbygder generellt. Foto: Angelika Sjöstedt Landén.

uttryck som konst, musik och poesi användes för att förmedla känslor; både frustration och kämpaglöd. Vid flera tillfällen hölls konserter och musik som framförts i Gállok samlades på en skiva som nu säljs för att samla medel för fortsatt kamp. Det producerades och uppfördes flera olika konstverk som dels förmedlade budskap, men som även fungerade som hinder för gruvbolaget och poliserna. Jojkar användes under polisbortföranden, samiska färgerna användes till skyltar och slagord. Här blev de samiska färgerna och samiska flaggan bland annat stått symbol för den (ny)kolonialism och exploatering av Sápmi, såväl som lands- och glesbygder generellt, som demonstranterna menar att gruvbolaget och staten stått för i fallet Gállok. Konstverken lever kvar i bild- och ljudform på nätet och kan användas för att låta protesterna fortgå där. Det går inte heller att säga att protesten är slut även om lägret i skogen packats ihop. Istället tar kampen andra materiella former. I skrivande stund dyker till exempel ett Facebook-event upp i mitt flöde med

titeln ”Kampen om Kallak-Gállok går vidare till Stockholm”. Det planeras för samåkning med buss från Kiruna och Jokkmokk och gemensamt boende i tältkåtor och ta plats i staden med ”kultur och kalas”.

Undersökningar av hur motstånd skapas kan vara fruktbara på olika sätt. De kan till exempel berätta om vad som är de yttersta konfliktpunkterna i det samtida samhället och de kan även hjälpa oss forskare att utveckla våra kritiska analyser (jfr Reitan & Gibson 2012). Här är det fortsättningsvis intressant att vidare analysera vems/vilkas berättelse(r) om kamp och framtid som tar plats i protestens olika skeden och representationer (jfr Forsberg 2010). I vår fortsatta forskning hoppas vi kunna bidra med en analys som kopplar samman hur materiella villkor samt sociala grupperingar som kommer i kontakt med aktionen får betydelse för att mobilisera motstånd, både på plats och på distans och vilka berättelser om historia, samtid och framtid skapas vid sådana konfliktpunkter.

NOTER

- ¹ Gállok och Kallak är samiska respektive svenska benämningen på samma plats.
- ² De sociala medier som framför allt följts är Facebook-grupperna *Stoppa gruvan i Rönnbäck i Björkvattsdalen, Tärnaby, Gruvfritt Jokkmokk* och *Inga gruvor i Jokkmokk* samt twitterkontona @henrikblind, @freenorrland, @kolonierna och @urbergsgruppen samt hashtaggar som #gruvboom, #kallak, #gallok. Detta utgör ett urval konton och grupper till vilka andra länkade sina bloggar och grupper. Det finns även konton som drivs av före-språkare för gruvbrytningen, men dessa ingår inte i materialet för denna artikel.
- ³ Enligt Urbergsgruppens hemsida finns lokalgrup-perna *Inga gruvor i Jokkmokk, Rådä Ojnareskogen* och *Stoppa gruvan i Rönnbäck* inom detta nätverk. Dessa lokalgrupper har även varsin grupp på Face-book.

REFERENSER

- Cocq, Coppelie, denna volym. "Kampen om Gállok: Platts-kapande och synliggörande."
- Daun, Åke, 1969. *Upp till kamp i Båtskärsnäs: En etnologisk studie av ett samhälle inför industrin-läggelse*. Stockholm: Prisma.
- Forsberg, Anette, 2010. *Kamp för bygden: En etno-logisk studie av lokalt utvecklingsarbete*. Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet.
- Gillan, Kevin & Pickerill, Jenny, 2012. "The dif-ficult and hopeful ethics of research on and with social movements", in *Social Movement Studies*, 11,2: 133–143.
- Hansen, Kjell, 1998. *Välfärdens motsträviga utkant: Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland*. Lund: Historiska media.
- Medierna i P1* 31.8. 2013. "Medieskugga över Norrland."
- Müller, Arne, 2013. *Smutsiga miljarder: Gruv-boomens baksida*. Skellefteå: Ord & visor.
- Regeringskansliet, 2010. *Landsbygdsprogram för Sverige 2007–2013*. Stockholm.
- Reitan, Ruth & Gibson, Shannon, 2012. "Climate change or social change? Environmental and leftist praxis and participatory action research", in *Globalisations*, 9,3: 395–410.
- SVT Debatt 29.8. 2013. "Lundsberg och gruvstrid

i Kallak." Se: <http://debatt.svt.se/2013/09/03/debatt-298-lundsberg-och-gruvstrid-i-kallak/>. Tidholm, Po, 2012. *Norrland: essäer och reportage*. Luleå: Teg Publishing.

Uppdrag granskning 17.9. 2013. "Kampen om gruvan." Se: <http://www.svt.se/ug/framtidsdrommar-om-jobb-blev-lackande-gifthal>. Urbergsgruppens hemsida: urbergsgruppen.se, hämtat 2013-09-27.

SUMMARY

*Mining Boom and Mining Struggle
Notes from Gállok–Kallak
(Gruvboom och gruvkamp
Anteckningar från Gállok–Kallak)*

This article is based on a pilot study where I used ethnographic and media studies approaches to examine how contemporary movements and struggles are interwoven with aspirations for a sustainable countryside. My specific interest in this article is the demonstration against the prospecting for a mine in Gállok / Kallak west of Jokkmokk in Sápmi. The demonstration against the prospecting that started in the summer of 2013. I followed the developments of the demonstration through social media, especially Facebook and Twitter. I also made a short field trip to the demonstration site in early August 2013. A conclusion in the article is that the protest was supported and manifested in many different ways of which some were only visible in social media and some only at the demon-stration site in Gállok . Investigations of struggle and resistance – of which this study is an example – is telling of the outermost points of conflict in contemporary society. The study contributes with an analysis of the material conditions and social components of the demonstration and the meanings for the mobilization of resistance that were created. This pilot study suggests further research into what stories about the history, present and future that are created at such points of conflict.

Keywords: mining boom, struggle, Gállok, Kallak, ethnography.

*Angelika Sjöstedt Landén, PhD, Ethnology,
Department of Culture and Media Studies, Umeå
University, Umeå, Sweden.*